

THE PALIVERSE PROJECT

The Universe of Buddha's Wisdom

Subcommentaries (Tīkā)

The Canon of Discourses - Subcommentaries (Sutta
Piṭaka - Tīkā)

3. The Collection of the Connected Discourses -
Subcommentaries (3. Saṃyutta Nikāya - Tīkā)

1. Subcommentary on the Book with Verses
(1. Sagāthāvaggaṭīkā)

3. Connected Discourses with the King of Kosala
(3. Kosalasam̐yuttaṃ)

PaliVerse

3. The Collection of the Connected Discourses - Subcommentaries

1. Subcommentary on the Book with Verses

3. Kosalasam̐yuttaṃ

1. Paṭhamavaggo

1. Daharasuttavaṇṇanā

112. Bhagavatā saddhiṃ sammodīti bhagavato guṇe ajānanto kosalarājā attano khattiyamānena kevalaṃ bhagavatā saddhiṃ sammodi. Paṭhamāgate hi satthari tassa sammoditākāraṃ dassetuṃ “yathā”tiādi vuttaṃ. Yathā khamanīyādīni pucchantoti yathā bhagavā “kacci te, mahārāja, khamanīyaṃ, kacci yāpanīya”ntiādinā tena raññā saddhiṃ paṭhamaṃ pavattamodo ahosi pubbabhāsītāya, tadanukaraṇena evaṃ sopi rājā bhagavatā saddhiṃ samappavattamodo ahosīti yojanā. Taṃ pana samappavattamodanaṃ upamāya dassetuṃ “sītodakaṃ viyā”tiādi vuttaṃ. Tattha sammoditanti saṃsanditaṃ ekībhāvanti sammodanakiriyāya samānataṃ ekarūpaṃ, khamanīyanti “idaṃ catucakkaṃ navadvāraṃ sarīrayantaṃ dukkhabahulatāya sabhāvato dussahaṃ, kacci khamituṃ sakkuṇeyya”nti pucchati. Yāpanīyanti paccayāyattavuttikaṃ cirapabandhasaṅkhātāya yāpanāya kacci yāpetuṃ sakkuṇeyyaṃ. Sīsarogādiābādhabhāvena kacci appābādhaṃ. Dukkhañivikābhāvena kacci appātaṅkaṃ. Taṃtaṃkiccakaraṇe uttānasukhatāya kacci lahuṭṭhānaṃ. Tadanurūpabalayogato kacci balaṃ. Sukhavihārasambhavaṃ kacci phāsuvihāro atthīti tattha tattha kacci-saddaṃ yojetvā attho veditabbo. Balavappattā pīti pītiyeva. Taruṇapīti pāmojjaṃ. Sammodanaṃ janeti karotīti sammodanīyaṃ. Sammoditabbato sammodanīyanti imaṃ pana atthaṃ dassento “sammodituṃ yuttabhāvato”ti āha. Saritabbabhāvatoti anussaritabbabhāvato. “Saraṇīya”nti vattabbe dīghaṃ katvā “sāraṇīya”nti vuttaṃ.

Suḃyamānasukhatoti āpāthamadhurataṃ āha, anussariyamānasukhatoti vimaddaramaṇīyataṃ. Byañjanaparisuddhatāyāti sabhāvaniruttibhāvena tassā kathāya vacanacāturīyamāha, atthaparisuddhatāyāti atthassa nirupakkilesataṃ. Anekehi pariyāyehīti anekehi kāraṇehi. Adīṭṭhattāti upasaṅkamanavasena adīṭṭhattā. Guṇāguṇavasenāti guṇavasena gambhīrabhāvaṃ vā aguṇavasena uttānabhāvaṃ vā. Ovaṭṭikasāraṃ katvāti ovaṭṭikāya gahetabbasāravatthuṃ katvā.

Lokanissaraṇabhavokkantipaṇhanti lokato nissaṭṭabhāvapaṇhañceva ādito bhavokkamanapaṇhañca. Satthu sammāsambuddhataṃ pucchanto hi “kiṃ bhavaṃ gotamo sabbalokato nissaṭṭo, sabbasattehi ca jeṭṭho”ti? Pucchati nāma. Yathā hi satthu sammāsambuddhatāya lokato nissaṭṭatā viññāyati, evaṃ sabbasattehi jeṭṭhabhāvato seṭṭhabhāvato. Svāyamattho aggapasādasuttādīhi vibhāvetabbo. Kathaṃ pana sambuddhatā viññāyatīti? Aviparītadhammadesanato. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana visuddhimaggasaṃvaṇṇanādīsu vuttanayena veditabbo.

Rājā satthu aviparītadhammadesanaṃ ajānanto tato evassa sammāsambodhiṃ asaddahanto “vuḍḍhataresupi cirapabbajitesu sammāsambuddhabhāve alabbhamāne tabbiparīte kathaṃ labbheyyā”ti maññamāno “kiṃ pana bhavaṃ gotamo”tiādiṃ vakkhati. Rājā attano laddhiyā na pucchati attano sammukhā tehi asammāsambuddhabhāvasseva paṭiññātattā. Yasmā te musāvāditāya attano upaṭṭhākādīnaṃ “buddhā maya”nti paṭijāniṃsu, tasmā vuttaṃ “loke mahājanena gahitapaṭiññāvasena pucchatī”ti. Svāyamattho āgamissati. Buddhasīhanādanti buddhānaṃ eva āveṇikaṃ sīhanādaṃ. Kāmaṃ maggañānapadaṭṭhānaṃ sabbaññutaññānaṃ, sambodhiññāne pana gahite taṃ atthato gahitameva hotīti vuttaṃ “sabbaññutaññānasankhātāṃ sammāsambodhi”nti.

Pabbajjūpagamanenāti yāya kāyaci pabbajjāya upagamanamattena samaṇā, na samitapāpatāya. Jātivasenāti jātimmattena brāhmaṇā, na bāhitapāpatāya. Pabbajitasamūhasankhāto saṅghoti pabbajitasamūhatāmmattena saṅgho, na niyyānikadiṭṭhivissuddhasīlasāmaññavasena saṃhatattāti adhippāyo. Etesaṃ atthīti etesaṃ sabbaññupaṭiññātānaṃ parivārabhūto atthi. Scevāti pabbajitasamūhasankhāto eva. Keci pana “pabbajitasamūhavasena. Saṅghino, gahaṭṭhasamūhavasena gaṇino”ti vadanti, taṃ tesāṃ matimattaṃ gaṇe eva loke saṅghasaddassa niruḷhattā. Ācārasikkhāpanavasena ācēlakavatacarīyādi-ācārasikkhāpanavasena. Pākaṭāti saṅghīādibhāvena pakāsītā. “Appicchā”ti vatvā tattha labbhamānaṃ appicchataṃ dassetuṃ “apicchatāya vatthampi na nivāsentī”ti vuttaṃ. Na hi tesu sāsānikesu viya santagaṇaniguhanā appicchā labbhatīti. Yasoti kittisaddo. Taranti etena saṃsāroghanti evaṃ sammatattā titthaṃ vuccati laddhīti āha “titthakarāti laddhikarā”ti. Sādhusammattāti “sādhū”ti sammatā, na sādhūhi sammatāti āha “santo...pe... puthujjanassā”ti.

Kappakolāhalanti kappato kolāhalaṃ, “kappuṭṭhānaṃ bhavissatī”ti devaputtehi ugghositamahāsaddo. Imeti pūraṇādayo. Buddhakolāhalanti devatāhi ghositāṃ buddhakolāhalaṃ. Payirupāsītvāti purisasutiparamparāya sutvā. Cintāmaṇivijjā nāma paracittajānāpanavijjā. Sā kevaṭṭasutte “maṇikā”ti āgatā, ādi-saddena gandhārisambhavavijjādiṃ saṅgaṇhāti. Tattha gandhāriyā vikubbaṇaṃ dasseti. Attabhāveti sarīre. Rājusmāti rājatejo.

Sukkadhammoti anavajjadhammo nikkilesatā. Idaṃ gahetvāti idaṃ parammukhā “mayaṃ buddhā”ti vatvā attano sammukhā “na mayaṃ buddhā”ti tehi vuttavacanaṃ gahetvā. Evamāhāti “yepi te, bho gotama...pe... navo ca pabbajjāyā”ti evaṃ avoca. Attano paṭiññāṃ gahetvāti “na mayaṃ buddhā”ti tesāṃ attano purato pavattitaṃ paṭiññāṃ gahetvā. Īdise ṭhāne kiṃ-saddo paṭisedhavācako hotīti vuttaṃ “kinti paṭikkhepavacana”nti, kasmā paṭijānātīti attho?

Na uññātabbāti na garahitabbā. Garahattho hi ayaṃ u-saddo. “Daharo”ti adhikatattā vakkhamānattā ca “khattiyoti rājakumāro”ti vuttaṃ. Urasā gacchatīti urago, yo koci sappo, idha pana adhippetāṃ dassetuṃ “āsīviso”ti āha. Sīlavantaṃ pabbajitaṃ dasseti sāmāññato “bhikkhū”ti vadanto. Idha pana yasmā “bhavampi no gotamo”tiādīnā bhagavantaṃ uddissa kathaṃ samuṭṭhāpesi, tasmā bhagavā attānaṃ abbhantaraṃ akāsi. Yadi pi viseso sāmāññajotanāya vibhāvito hoti, saṃsayuppattidīpakaṃ noti vuttaggahaṇaṃ pana taṃ paricchi jātīti. Tenāha “desanākusalatāyā”tiādi. Idāni avaññāparibhave payogato vibhāvetuṃ “ettha cā”tiādi vuttaṃ. Tattha acittikatākārasena avaññāya pākaṭabhāvo, vambhanavasena paribhavassāti adhippāyena kāyapayogavasena avaññā dassitā,

vacīpayogavasena paribhavo, ubhayam pana ubhayatthāpi pabhedato gahitaṃ, avaññāparibhavānaṃ dvinnampi ubhayattha pariggaho. Taṃ sabbampīti taṃ avaññādi sabbampi. Catūsupi taṃ na kātabbameva sampati āyatiñca anattāhahattā.

Tadatthadīpanāti tassa ādito vuttassa atthassa dīpanā. Visesatthadīpanāti tato visiṭṭhatthadīpanā. Khettānaṃ adhipatīti khattiyoti niruttinayena saddasiddhi veditabbā. Khettato vivādā satte tāyatīti khattiyoti lokiyā kathayanti. “Mahāsammato, khattiyo, rājā”ti evamāgatesu imesu dutiyaṃ. Akkharanti samaññā. Sā hi udayabbayābhāvato “na kadāci kharatīti akkhara”nti vuttā. Tenāha “nāmagottaṃ na jīratī”ti. Jātisampannanti sampannajātiṃ ativisuddhajātiṃ. Tīṇi kulānīti brāhmaṇavessasuddakulāni. Atikkamitvāti attano jātisampattiyā abhibhavitvā.

Kevalaṃ nāmapadaṃ vuttaṃ ākhyātapadaṃ apekkhatevāti āha “ṭhānaṃ hīti kāraṇaṃ vijjatī”ti. Uddhaṭṭadaṇḍenāti samantato ubbhatena daṇḍena sāsanena, balavaṃ upakkamaṃ garukaṃ rājānampi. Taṃ khattiyaṃ parivajjeyyāti khattiyaṃ avaññāparibhava-karaṇato vajjeyya. Tenāha “na ghaṭṭeyyā”ti.

Uragassa ca nānāvidhavaṇṇaggahaṇe kāraṇaṃ vadati “yena yena hī”tiādinā. Bahubhakkhanti mahābhakkhaṃ sabbabhakkhakhādakaṃ. Pāvakaṃ sodhanatthēna asuddhassapi dahanena. Soti maggo. Kaṇho vattanī imassāti kaṇhavattanī. Mahanto aggikkhandho hutvā. Yāvabrahmalokappamāṇoti kappavutṭhānakāle araṇṇe agginā gahite kālantare eva kaṭṭhatīṇarukkhādisambhavoti dassetuṃ “jāyanti tattha pārohā”ti pāliyaṃ vuttanti dassento “tatthā”tiādimāha.

Dahituṃ na sakkoti paccakkosanādinā. Vinassanti samaṇatejasā vināsītattā. “Na tassā”ti ettha na-kāraṃ “vindare”ti ettha ānetvā sambandhitabbanti āha “na vindantī”ti. Vatthumattāvasiṭṭhoti ṭhānameva nesaṃ avasissati, sayaṃ pana sabbaso saha dhanena vinassantīti attho.

“Sammadeva samācare”ti ettha yathā rājādīsu sammā samācareyya, taṃ vibhāgena dassento “khattiyaṃ tāvā”tiādimāha. Taṃ suviññeyyameva. Tisso kulasampattiyoti khattiya-brāhmaṇagahapati-mahāsālakulāni vadati. Pañca rūpibrahmaloke, cattāro arūpibrahmaloketi evaṃ nava brahmaloke kammabhavavibhāgena, sesānaṃ gaṇanānaṃ upapattibhavavibhāgena.

Abhikkantanti ativiya kamanīyaṃ. Sā panassā kantatā ativiya iṭṭhatāya manavaḍḍhanatāya sobhanatāyāti āha “atiṭṭhaṃ atimanāpaṃ atisundaranti attho”ti. “Abhikkanta”nti vacanaṃ apekkhitvā napuṃsakaniddeso, vacanaṃ pana bhagavato dhammadesanāti tathā vuttaṃ. Atthamattadassanaṃ vā etaṃ, tasmā atthavasena liṅgavibhattivipariṇāmo veditabbo. Dutiyapadehi eseva nayo.

Adhomukhaṭṭhapitanti kenaci adhomukhaṃ ṭṭhapitaṃ. Heṭṭhāmukhajātanti sabhāveneva heṭṭhāmukhaṃ jātaṃ. Ugghāṭeyyāti vivaṭaṃ kareyya. Hatthe gahetvāti “puratthābhimukho uttarābhimukho vā gacchā”tiādinī avatvā hatthe gahetvā nissandehaṃ katvā “esa maggo”ti evaṃ vatvā “gacchā”ti vadeyya. Kālapakkhacātuddasīti kālapakkhe cātuddasī. Nikkujjitaṃ ukkujjeyyāti ādheyyassa anādhārabhūtaṃ bhājanaṃ tassa ādhārabhāvāpādanavasena ukkujjeyya. Aññāṇassa abhimukhattā heṭṭhāmukhajātātāya saddhammavimukhaṃ, tato eva adhomukhabhāvena asaddhamme patitanti evaṃ padadvayaṃ yathārahaṃ yojetabbam, na yathāsaṅkhayaṃ. Kāmaṃ kāmacchandādayopi paṭicchādakā, micchādiṭṭhi pana savisesaṃ paṭicchādikāti āha

“micchādiṭṭhigahanapaṭicchanna”nti. Tenāha bhagavā - “micchādiṭṭhiparamāhaṃ, bhikkhave, vajjaṃ vadāmi”ti. Sabbāpāyagāmi maggo kummaggo “kucchito maggo”ti katvā. Sammādiṭṭhiādīnaṃ ujupaṭipakkhatāya micchādiṭṭhiādayo aṭṭha micchattadhammā micchāmaggo. Teneva hi tadubhayapaṭipakkhatam sandhāya “saggamokkhamaggaṃ āvikarontenā”ti vuttaṃ. Sappiādisannissayo padīpo na tathā ujjalo, yathā telasannissayoti telapajjotaggahaṇaṃ. Etehi pariyāyehīti etehi nikkujjitukkujjanapaṭicchannavivaraṇādiupamopamitabbappakārehi.

Pasannākāranti pasanhehi kātabbaṃ sakkāraṃ. Saraṇanti paṭisaraṇaṃ parāyaṇaṃ. Ajjatāti ajjāti padassa vaḍḍhanamattaṃ hettha tā-saddo yathā “devatā”ti. Pāṇehi upetanti pāṇehi saha saraṇaṃ upetaṃ. “Yāva me pāṇā dharanti, tāva saraṇaṃ gatameva maṃ dhāretū”ti āpāṇakoṭikaṃ attano saraṇagamaṇaṃ pavedeti. Tenāha “yāva me”tiādi. Yaṃ panettha atthato avibhattaṃ, taṃ suviññeyyameva.

Daharasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Purisasuttavaṇṇanā

113. Purimasutteti purimasuttadesanāyaṃ. Tattha hi upasaṅkamantavelāya satthu guṇe ajānanto kevalaṃ sammodanaṃ karoti. Desanaṃ sutvā pana satthu guṇe ñatvā saraṇaṅgatattā idha imasmiṃ samāgame abhivādesi pañcapaṭiṭṭhitena vandi. Attānaṃ adhi ajjhattaṃ, avijahena attānaṃ adhikicca uddissa pavattadhammā ajjhattaṃ ekajjhaṃ gahaṇavasena, bhummatthe cetaṃ paccattavacanaṃ. Kāmañcāyaṃ ajjhattasaddo gocarajjhattavisayaajjhattaajjhattajjhattesu pavattati. Te panettha na yujjantīti vuttaṃ “niyakajjhatta”nti, niyakasaṅkhātāajjhattadhammesūti attho. Tenāha “attano santāne”ti. Lubbanalakkhaṇoti gijjhanalakkhaṇo, ārammaṇe daḷhaggahaṇasabhāvoti attho. Dussanalakkhaṇoti kujjhanalakkhaṇo, byāpajjanasabhāvoti attho. Muyhanalakkhaṇoti aññāṇalakkhaṇo, ārammaṇe sabhāvasammohabhāvoti attho. Viheṭhentīti atthanāsanaanattahuppādanehi vibādhenti. Tato eva yathā saggamaggesu na dissati, evaṃ karontīti āha “nāsenti vināsenti”ti. Attani sambhūtāti santāne nibbattā.

Purisasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Jarāmaraṇasuttavaṇṇanā

114. Aññatra jarāmaraṇāti jarāmaraṇena vinā. Jarāmaraṇavirahito jāto nāma atthi nu khoti pucchatī. Pāḷiyaṃ jātassāti paccatte sāmivacanaṃ. Mahāsālāti iminā ra-kārassa la-kāraṃ katvā “mahāsālā”ti vuttanti dasseti yathā “puratthiyoti pulatthiyo”ti. Mahāsārappattāti mahantaṃ vibhavasāraṃ pattā. Koṭisataṃ dhaṇaṃ, ayameva vā pāṭho. “Kumbhaṃ nāma dasa ambaṇānī”ti vadanti. Issarāti vibhavissariyena issarā. Suvaṇṇarajatabhājanādīnanti ādi-saddena vatthaseyyāvasathādiṃ saṅgaṇhāti. Asādhāraṇadhanānaṃ nidhānagatatā “anidhānagatassā”ti vuttaṃ. Tuṭṭhikaraṇassāti pāsādasivikādisukhasādhanaṃ.

Ārakā kilesehīti niruttinayena saddasiddhimāha. Ārakāti ca sabbaso samucchinattā tehi dūreti attho. Rāgādīnaṃ hatattā, pāpakaraṇe rahābhāvato, anuttaradakkhiṇeyyatādipaccayā ca arahaṃ. Kāmañcāyaṃ saṃyuttavaṇṇanā, abhidhammanayo eva pana nippariyāyoti āha “cattāro āsavā”ti brahmacariyavāsanti maggabrahmacariyavāsaṃ. Vuṭṭhāti vuṭṭhavanto. Catūhi maggehi karaṇīyanti paccekaṃ catūhi maggehi kattabbaṃ

pariññāpahānasacchikiriyabhāvanābhisamayaṃ. Evaṃ gataṃ soḷasavidhaṃ hoti. Osīdāpanaṭṭhena bhārā viyāti bhārā. Tenāha “bhārā have pañcakkhandhā”tiādi. Attapaṭibaddhatāya attano avijahanato paramatthadesanāya ca paramattho arahattaṃ. Kāmañcāyamattho sabbasamiddhisasantatipariyāpanno anavajjadhammo sambhavati akuppasabhāvā, aparihānadhammesu pana aggabhūte arahatte sātisayo, na itaresūti “arahattasañkhāto”tiādi vuttaṃ. Orambhāgiyuddhambhāgiyavibhāgaṃ dasavidhampi bhavesu saṃyojanaṃ kilesakammavipākavattapaccayo hutvā nissarituṃ appadānavasena bandhatīti bhavasasaṃyojanaṃ. Satipi hi aññesaṃ tappakkhiyabhāvena vinā saṃyojanāni tesam tappaccayabhāvo atthi, bhavaniyāmo orambhāgiyuddhambhāgiyasaṅgahitoti taṃtaṃbhavanibbattakakammaniyāmo ca hoti, na ca upacchinnaṃsaṃyojanassa katānipi kammāni bhavaṃ nibbattenti tesameva saṃyojanaṭṭho daṭṭhabbo. Sammā kāraṇehi jānitvāti ñāyena dukkhādīsu so yathā jānitabbo; tathā jānitvā, pubbakālakiriyāvimuttā hi aparakālakiriyā ca yathā sambhavati, taṃ dassetuṃ “maggapaññāyā”tiādi vuttaṃ.

Bhijjanasabhāvo khaṇāyattattā. Nikkhipitabbasabhāvo maraṇadhammattā. Ayaṃ kāyo usmāyuvīññāpagamo chaḍḍanīyadhammo, yasmaṃ yaṃ patitṭhitaṃ, taṃ tassa santānagatavippayuttanti katvā vattabbataṃ arahatīti āha “khīṇāsavassa hi ajīraṇadhammopi atthi”tiādi. Tenāha bhagavā “imasmiṃyeva byāmamatte kaḷevare sasaññimhi samanake lokañca paññapemi lokasamudayañca lokanirodhañcā”tiādi. Assa khīṇāsavassa, “jīraṇadhamma”nti yathāvuttaṃ ajīraṇadhammaṃ tṭhapetvā jīraṇadhammaṃ dassento “tesaṃpāyaṃ kāyo bhedanadhammo”ti evamāha. Jaraṃ pattasseva hissa bhedanānikkhipitabbatānīyate atthe suttadesanā pavattā. Atthassa uppatti aṭṭhuppatti, sā etassa atthīti aṭṭhuppattiko. Kira-saddo anussavattho, tena anussavāgatoyamattho, na aṭṭhakathāgatoti dīpeti. Tenāha “vadantī”ti. Yenāyaṃ attho hetunā aṭṭhuppattiko, taṃ dassetuṃ “sivikasālāyaṃ nisīditvā kathita”nti vuttaṃ. “Viharati jetavane”ti nidānavacanena yathā na virujjhati, tathā veditabbam. Nanu imassa suttassa pucchāvasiko nikkhepoti? Saccametaṃ, suttekadesaṃ pana sandhāya aṭṭhuppattikatāvacaṇaṃ. Keci pana “yānaṃ āruhitvā rājā āgato, rañño ārohanīyarathaṃ dassetvā vutta”ntipi vadanti.

Sarīre pheṇapiṇḍasame kiṃ vattabbam? Sabbhi saddhinti sādhuhi saha pavedayanti. Na hi kadāci sādhuṇaṃ sādhuhi saha kattabbā honti, tasmā sīdanasabhāvānaṃ kilesānaṃ bhijjanappattattā nibbānaṃ sabbhīti vuccati. Purimāpadassāti “satañca dhammo na jaraṃ upetī”ti padassa. Kāraṇaṃ dassento byatirekavasena. Sataṃ dhammo nibbānaṃ kilesehi saṃsīdanābhijjanasabhāvo na hoti, tasmā taṃ āgamma jaraṃ na upeti. Kilesā pana tannimittakā, evamayaṃ vuttakāraṇato jaraṃ na upetīti. Tenāha “ida”ntiādi. Sundarādhivacaṇaṃ vā etaṃ “sabbhī”ti padaṃ apāpatādīpanato, sabbhidhammabhūtanti attho. Tenāha “virāgo tesam aggamakkhāyati, na tena dhammena samatthi kiñcī”ti ca.

Jarāmarasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Piyasuttavaṇṇanā

115. Rahasi gatassāti janasambādhato apakkantassa. Nilīnassa teneva janavivekena ekamantaṃ nisajjāya ekībhāvena paṭisallīnassa viya. Tenāha “ekībhūtassā”ti. Sabbaññubhāsitaṃ karonto āha tassa vacanaṃ “evameta”nti sampatīcchitvā tassa vacanaṃ tathāpaccanubhāsanto. Antakenādhīpanattā eva

khattavattuhiraññasuvaṇṇādi mānusaṃ bhavaṃ jahato. Anuganti anugataṃ, tameva anugāmīti attho. Nicayanti uparūpari vaḍḍhiyā nicitabhūtaṃ. Samparāyikanti samparāya hitaṃ.

Piyasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Attarakkhitassuttavaṇṇanā

116. Pīdahananti saṃyamaṇaṃ. Kammaṃ pathabhedāṃ appattassāti supinakālo viya pavattimattatāya kammaṃ pathavisesaṃ agatassa. Kammaṃ sātī akusalakammaṃ. Saṃvaranti saṃvarabhāvaṃ dasseti, itarassa pana saṃvarabhāvo purimehi tīhi padehi dassitovāti. Ottappampi gahitameva tadavinābhāvato. Na hi pāpajigucchanaṃ pāpautrāsarahitaṃ, utrāso vā pāpajigucchanaṃ arahito atthīti.

Attarakkhitassuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Appakasuttavaṇṇanā

117. Uḷārasaddo seṭṭhe bahuke ca dissatīti āha “paṇīte ca bahuke cā”ti. Mānamajjanenāti mānavasena madappattiyā. Atikkamanti sādhumariyādavītikkaṃ malakkhaṇaṃ dosaṃ. Kūṭo pāso.

Appakasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Aḍḍakaraṇassuttavaṇṇanā

118. Yasmā kāmanimittaṃ satto sampajānamusā bhāsati, tasmā kāmaṃ tassa paṭiṭṭhā paccayo kāraṇanti āha “kāmahetū”tiādi. Bhādamukhasīsenā viṭaṭṭhaṃ bhādropacārena upacaratīti attho, vinicchayo karīyati etthāti aḍḍakaraṇaṃ, vinicchayaṭṭhānaṃ. Khippanti kūṭaṃ, macchakhippantipi vaṭṭati. Oḍḍitanti oḍḍanavasena phalaṃ pāpitaṃ.

Aḍḍakaraṇassuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Mallikāssuttavaṇṇanā

119. “Kasmā pucchatī”ti? Pucchākāraṇaṃ codetvā samudayaṃ paṭṭhāya dassetuṃ “ayaṃ kira mallikā”tiādi vuttaṃ. Mālārāmaṃ gantvāti attano pitu mālārāmaṃ rakkaṇatthañceva avasesapupphaggaṇatthañca gantvā. Kāsigāmeti kāsiraṭṭhassa gāme. So kira gāmo mahākosalarājena attano dhītuyā patigharaṃ gacchantiyā pupphamūlatthāya dinno, taṇnimittaṃ. Bhāgineyyena ajātasattunā. Tassāti rañño pasenadissa. Sāti mallikā. Nivattitunti tassā dhammatāya nivattituṃ tassā vacanaṃ paṭikkhipituṃ. Nevajjhagāti vattamānatthe atītavacananti āha “nādhigacchatī”ti. Puthu attāti tesāṃ sattānaṃ attā.

Mallikāssuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Yaññasuttavaṇṇanā

120. Thūṇanti yaññūpatthambhaṃ. Upanītāni yaññaṃ yajituṃ ārambhāya. Ettāvatāti “idha, bhante...pe... rudamānā parikkammaṇi karontī”ti ettakena pāṭhena. Sanniṭṭhānanti “naṃ itthiṃ labhissāmi nu kho, na nu kho labhissāmi”ti nicchayaṃ avindanto na ñāyanto. Pheṇuddehakanti yathā yattha kuthite pheṇaṃ uddehati na upadhīyati, evaṃ anekaṃ pheṇaṃ utthāpetvā. Taṃ divasanti tasmīṃ rañña

niddaṃ alabhitvā dukkhaseyyadivase. Ālokaṃ oloketvāti lohakumbhimukhavaṭṭisīse patte tattha mahantaṃ ālokaṃ oloketvā. Attāno vacanaṃ rañño pavattiñāpanatthaṃ. Mahāsaddo udapādi “evarūpaṃ yaññaṃ rājā kārāpeti”ti. Vattukāmo ahosi, vattuñca pana avisahanto “sa” iti vatvā lohakumbhiyaṃ nimuggo. Imaṃ gāthaṃ vattukāmo ahosīti ayaṃ panettha sambandho. Esa nayo sesapadadvayepi. Dhammabheriṃ carāpesuṃ “koci kañci pāṇaṃ mā hanatū”ti. So itthisāmiko puriso sotāpattiphale patiṭṭhahi attano upanissayasampattiyā sattu ca desanāvilāsasampattiyā, rājā pana mahābodhinirujjhanasabhāvattā kiñci visesaṃ nādhigacchi.

Saṅghavattathūnīti lokassa saṅghakāraṇāni. Nipphannasassato navabhāge kassakassa datvā raññaṃ ekabhāgaggahaṇaṃ dasabhāgaggahaṇaṃ. Evaṃ kassakā haṭṭhatuṭṭhā sassāni sampādentīti āha “sassasampādane medhāvitāti attho”ti. Tato orabhāge kira chabhāgaggahaṇaṃ jātaṃ. Chamāsikanti channaṃ channaṃ māsānaṃ pahonakaṃ. Pāsetīti pāsagate viya karoti. Vācāya piyassa piyakarassa kammaṃ vācāpeyyaṃ. Sabbaso raṭṭhassa iddhādibhāvato khemaṃ. Nirabbudaṃ coriyābhāvato. Idañhi raṭṭhaṃ acoriyaṃ niraggaṇanti vuccati apārutagharabhāvato.

Uddhaṃmūlakaṃ katvāti ummūlaṃ katvā. Dvīhi pariyaññehīti mahāyaññassa pubbhāge pacchā ca pavattetabbehi dvīhi parivārayaññehi. Sattavīsati...pe... nassāti sattavīsādhikānaṃ tiṇṇaṃ pasusatānaṃ dvāvīsatiyā assādīhi ca saṭṭhiadhikadvisataāraññakapasūhi ca saddhiṃ sampiṇḍitānaṃ pana navādhikachasatapasūnaṃ māraṇena bheravassa pāpabhīrukānaṃ bhayāvahassa. Tathā hi vadanti -

“Chasatāni niyujjanti, pasūnaṃ majjhime hani,
Assamedhassa yaññassa, adhikāni navāpi cā”ti.

Sammanti yugacchidde pakkhipitabbadaṇḍakaṃ. Pāsentīti khipanti. Saṃhārimehīti sakaṭehi vahitabbehi yūpehi. Pubbe kira eko rājā sammāpāsaṃ yajanto sarassatinadītīre pathaviyā vivare dinne nimuggoyeva ahosi. Andhabālābrāhmaṇā gatānugatigatā “ayaṃ tassa saggagamanamaggo”ti saññāya tattha sammāpāsayaññaṃ paṭṭhapenti. Tena vuttaṃ “nimuggokāsato pabhutī”ti. Ayūpo appakadivaso yāgo, sayūpo bahudivasāṃ sādheyyo satrayāgo. Mantapadābhisaṅkhatānaṃ sappimadhūnaṃ vājamiti samaññā, hiraññasuvaṇṇagomahiṃ sādīsattarasakadakkhiṇassa. Sāragabbhakotṭhāgārādīsu natthettha aggaṇanti niraggaḷo. Tattha kira yaññe attano sāpateyyaṃ anavasesato anigūhitvā niyyātīyati. Mahārambhāti bahupasughātakammā. Aṭṭhakathāyaṃ pana “vividhā yattha haññare”ti vakkhamānattā “mahākiccā”ti attho vutto, idha “mahārambhāti papañcavasena ajeḷakā”tiādi vuttanti “bahupasughātakammā”ti attho vutto. Nirārambhāti etthāpi vuttanayena attho veditabbo. Anugataṃ kulanti anukulaṃ, kulānugatanti attho veditabbo. Tenāha “yaṃ niccabhattādi...pe... attho”ti.

Yaññasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Bandhanasuttavaṇṇanā

121. Idanti “idha, bhante”tiādikaṃ vacanaṃ. Te bhikkhū ārocesunti sambandho. Tesūti tesu rañña bandhāpitamanussesu. Sukatakāraṇanti sukāraṇakiriyaṃ ārocesuṃ, na kevalaṃ tesāṃ manussānaṃ bandhāpitabhāvaṃ. Idāni tamatthaṃ

vitthārato dassetum “rañño kirā”tiādi vuttam. Atthavaṅkoti atthamso.
Antogharacārinoti antepuravāsino.

Ukkaṭṭheti yuddhe. Mantīsūti guttamantīsu. Akutūhalanti saññatam. Piyanti
piyāyitabbaṃ. Annapānamhi madhure abhutte uppanne. Attheti atthe kicce jāte
thiranti na kathenti kāyabalamattena apanetum sakkuṇeyyattā. Suṭṭhu rattarattāti
ativiya rattā eva hutvā rattā. Sārattenāti sārabhāvena sārabhāvasaññāya. Ohārinanti
heṭṭhā haraṇasīlanti āha “catūsu apāyesu ākaḍḍhanaka”nti. Sithilanti sithilākāraṃ,
na pana sithilaṃ. Tenāha bhagavā “duppamuñca”nti.

Bandhanasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

Paṭhamavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Dutiyavaggo

1. Sattajaṭṭilasuttavaṇṇanā

122. Pubbārāmasaṅkhāteti sāvatthinagarassa pubbadisāya katattā pubbārāmeti
saṅkham gate. Tatrāti “migāramātuyā pāsāde”ti tasmim saṅkhittavacane. Ayaṃ
idāni vuccamānā anupubbikathā ādito paṭṭhāya anukkamakathā. Patthanaṃ akāsi
tassa bhagavato aggupaṭṭhāyikaṃ ekaṃ upāsikaṃ disvā taṃ ṭhānantaraṃ
ākaṅkanti. Meṇḍakaputtassāti meṇḍakasetṭhiputtassa. Mātiṭṭhāne ṭhapesi tassā
upakāraṃ garubhāvañca disvā. Tāya kārīte pāsādeti tāya mahāupāsikāya
mahālatāpasādhanam vissajjtvā navahi koṭṭhi karīsamatte bhūmibhāge kārīte
sahassagabbhapaṭimaṇḍite pāsāde.

Parūḷhakacchāti parūḷhakacchalomā. Kamaṇḍalughaṭikādiṃ pabbajitaparikkhāraṃ.
Naggabhogganissirikānanti naggānañceva bhoggānañca nissirikānañca. Te hi
anivattavattatāya naggā ceva, acelakavatādinā bhoggasārītāya bhoggā,
sobhārahitatāya nissirikā ca. Attanā diṭṭhasutam paṭicchādetvā na katheyyunti
akāraṇametam tesam raññā payuttacarapurisabhāvato. Evaṃ kate pana te “aññepi
pabbajitā atthīti ayaṃ jānāti”ti maññeyyunti kohaññacitto evam akāsīti sakkā
viññātum. Tathā hi tenatthena aparitosamāno “apicā”tiādimāha.

Kāsikacandananti ujjalacandanaṃ. Taṃ kira vaṇṇavasena samujjalaṃ hoti
pabhassaraṃ, tadatthameva naṃ saṇhataraṃ karonti. Tenāha “kāsikacandananti
saṇhacandana”nti. Vaṇṇagandhatthāyāti vaṇṇasobhatthañceva
sugandhabhāvatthañca. Vaṇṇagandhatthāyāti chavirāgakaraṇatthañceva
sugandhatthāya ca. “Gihinā”tiādīhi padehi evam pamādavihārinā tayā arahanto
duviññeyyāti dasseti.

Samvāso nāma idha kālena upasaṅkamananti dassento “upasaṅkamantenā”ti āha.
Kāyavācāhi asaṃyatenapi saṃyatākāro, asaṃvutindriyenapi saṃvutindriyākāro.
Pariggaḥessāmīti vīmaṃsissāmi “parisuddham nu kho, no”ti. Sappaññenāti
sīlapariggaṇhanapaññāya sappaññena. Jānitum na sakkoti sabhāvassa sato sīlassa
anupadhāraṇato.

Kathanenāti aparāparaṃ kathanena. Tathā hi vakkhati “ekaccassa hī”tiādi.
Ariyavohāroti diṭṭhādilakkhaṇena voharito “diṭṭham adiṭṭha”ntiādinā
pavuttasaddavohāro. Tassa pana kāraṇameva gaṇhanto “ettha cetanā”ti āha. Esa

nayo anariyavohārepi. Paramatthato hi saccavācādayo musāvādādayo cetanālakkaṇāti. Paññattivohāro tathā tathā voharitabbato evamāha “saṃvohārena kho, mahārāja, soceyyaṃ veditabba”nti.

Ñāṇathāmoti ñāṇaguṇabalaṃ, yena tñānuppattikapāṭibhānādinā accāyikakiccakaraṇīyāni niṭṭhāpeti. Saṃkathāyāti atthavīmaṃsanavasena pavattāya sammākathāya. Uppilavati lahukabhāvato. Heṭṭhācarakāti avacarakā. Ye anupavisitvā paresaṃ rahassa vīmaṃsanavasena pavattā, tesu ocarakavohāroti vuttaṃ “carā hī”tiādi.

Vaṇṇasaṇṭhānenāti vaṇṇena vā saṇṭhānena vā vaṇṇapokkharatāya vā saṇṭhānasampattiya vā. Sujāno pesalo vissaseti yojanā. Lahukadassanenaṇti parittadassanena vijjukena viya. Parikkhārabhaṇḍakenāti pabbajitaparikkhārabhūtena bhaṇḍakena. Lohaḍḍhamāsoti lohamayo upaḍḍhagghanakamāso.

Sattajaṭṭilasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Pañcarājasuttavaṇṇanā

123. Rūpāti rūpasāṅkhātā kāmaguṇā. Te pana nīlādivasena anekabhedabhinnaṇpi rūpāyatanattā cakkhuviññeyyaṃ nātivattantīti āha “nīlapītādibhedam rūpārammaṇa”nti. To-saddopi dā-saddo viya kālattho hotīti āha “yatoti yadā”ti. Maṇaṃ āpayati vaḍḍhetīti manāpaṃ, manoramam. Manāpanipphattitanti tassa puggalassa manasā piyāyitaṃ, tassa aggabhāvena pariyantaṃ paramaṃ koṭiṃ katvā pavattitanti attho. Puggalamanāpanti ārammaṇasabhāvaṃ acintetvā puggalassa vasena manāpabhāveneva iṭṭhatāya iṭṭhanti. Sammutīti samaññā. Puggalamanāpaṃ nāma saññāvipallāsavasena viparītampi gaṇhāti itarasabhāvatoti āha “yaṃ ekassa...pe... iṭṭhaṃ kanta”nti. Idāni taṃ jivhāviññeyyavasena yojetvā dassento “paccantavāsīna”ntiādimāha. Idaṃ puggalamanāpanti idaṃ yathāvuttaṃ jivhāviññeyyaṃ viya aññampi evaṃjātikaṃ tena tena puggalena manāpanti gahetabbārammaṇaṃ puggalamanāpaṃ nāma.

Loke paṭivibhattaṃ natthi, vibhajitvā dassanena lokena madhurajātenapi paṭivibhattaṃ katvā gahetuṃ na sakkuṇeyyāti adhippāyo. Tenāha “vibhajitvā pana dassetabba”nti. Dibbakappampīti deva lokapariyāpannasadisampi amanāpaṃ upaṭṭhāti ulārapaṇītārammaṇaparicayato. Majjhimānaṃ pana...pe... vibhajitabbaṃ tesam manāpassa manāpato, amanāpassa amanāpato upaṭṭhānato. Tatthapi iṭṭhāniṭṭhaparicchedo nippariyāyato evaṃ veditabboti dassento āha “tañca paneta”ntiādi. Tañca panetaṃ iṭṭhāniṭṭhabhūtaṃ ārammaṇaṃ kāmāvacarajavanesu akusalassa vasena yebhuyyena pavattatīti katvā tattha “rajjati dussatī”ti akusalasseva pavatti dassitā. Sesakāmāvacarassapi vasena pavatti labbhateva. Tathā hi taṃ appaṭikūlepi paṭikūlākārato, paṭikūlepi appaṭikūlākārato pavattatīti. Vipākacittaṃ iṭṭhāniṭṭhaṃ paricchindati, na sakkā vipākaṃ vañcetunti. Kusalakammaṃ hi ekantato iṭṭhameva, akusalakammañca aniṭṭhameva, tasmā tattha uppajjamānaṃ vipākacittaṃ yathāsabhāvato pavattatīti.

Yaṃ pana sammohavinodaniyaṃ “kusalakammajaṃ aniṭṭhaṃ nāma natthī”ti ettakameva vuttaṃ, taṃ pana nidassanamattaṃ daṭṭhabbaṃ. Tena sobhanaṃ akusalakammajampi ekaccānaṃ sattānaṃ iṭṭhanti anuññātaṃ siyā. Kusalakammajaṃ pana sabbesaṃ iṭṭhamevāti vadanti. Tīracchānagatānaṃ kesañci manussarūpaṃ amanāpaṃ, yato te disvāva palāyanti. Manussā ca devatānaṃ rūpaṃ

disvā bhāyanti, tesampi vipākaviññāṇaṃ taṃ rūpaṃ ārabba kusalavipākameva uppajjati, tādisassa pana puññassa abhāvā na tesam tattha abhirati hotīti dattḥabbaṃ. Kusalakammajassa pana anittḥassa abhāvo viya akusalakammajassa sobhanassa itḥassa abhāvo vattabbo. Hatthiādīnampi hi akusalakammajaṃ manussānaṃ akusalavipākasseva ārammaṇaṃ, kusalakammajaṃ pana pavatte samuṭṭhitaṃ kusalavipākassa, itḥārammaṇena vomissakattā appakaṃ akusalakammajaṃ bahulaṃ akusalavipākuppattiyā kāraṇaṃ na bhavissatīti sakkā vattum. Idāni tameva vipākavasena itḥhāniṭṭhārammaṇavavattḥānaṃ vibhāvetum “kiñcāpi hī”tiādi vuttaṃ. Tayidaṃ sammutimanāpasamvibhāgatthaṃ vuttaṃ, idha pana na tathā vibhattanti āha “bhagavā panā”tiādi.

So upāsako candanaṅgalagāme jātattā “candanaṅgaliko”ti paññāyati, “candanavilāso”ti keci. Tassa upāsakassa paṭibhānaṃ udapādīti yojanā. Te rājāno hatappabhe hatasobhe disvāti sambandho. Udakābhisitteti udakena abhisīñcite. Aṅgāre viyāti aṅgārakkhaṇe viya.

Kālassevāti pageva. Avigatagandhaṃ taṅkhaṇavikasitatāya. Īdisaṃ vacananti “acchādesī”ti evarūpaṃ vacananti.

Pañcarājasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Doṇapākasuttavaṇṇanā

124. “Doṇapākakura”nti ettha vibhattilopaṃ katvā niddesoti āha “doṇapākaṃ kura”nti. Doṇassāti catunnaṃ āḷhakānaṃ, soḷasanāḷīnanti attho. Tadupiyanti tadanurūpaṃ, tassa vuttaparimāṇassa anucchavikanti attho. Pubbeti taṃdivasato purimataradivasesu. Balavāti mahā. Bhattapariḷāhoti bhattasammadahetuko. Assa rañño ubhosu passesu gahitatālavaṇṭā bījanti yamakatālavaṇṭehi. Phāsuvihāranti bhojane mattaññutāya laddhabbasukhavihāraṃ. Bhojanamattaññū hi sukhavihāro hoti. Tenāha “tanukassa bhavanti vedanā, saṇikaṃ jīrati āyu pālāya”nti.

Tanukassāti tanukā assa puggalassa, bhuttaṃpaccayā visabhāgavedanā na hontīti attho. Saṇikanti madaṃ mudukaṃ, aparissayamevāti attho. Jīratīti paribhuttāhāro paccati. Āyupālayanti nirodho avedano jīvitaṃ rakkhanto. Atha vā saṇikaṃ jīratīti so bhojane mattaññū puggalo parimitāhāratāya saṇikaṃ cirena jīrati jaraṃ pāpuṇāti jīvitaṃ pālento.

Pariyāpuṇitvāti ettha yathā sabbam so pariyāpuṇi, tato parañca yathā paṭipajji, taṃ dassetum “raññā saddhi”ntiādi vuttaṃ. Tāvatake taṇḍule hāreyyāsi tadupiyañca byañjananti ānetvā sambandho.

Purisabhāgo esāti majjhimena purisena bhuñjitabbabhāgo eso, yadidaṃ nāḷikodanamattaṃ. Sallikhitasarīratāti bhamam āropetvā ullikhitassa viya sabbapariḷāhavūpasamassa puthulatāpagatasarīrassa. Sīlaṃ samparāyikatthoti vuttaṃ, kuto panettha sīlanti āha “bhojane”tiādi. Sīlaṅgaṃ nāma hotīti catupārisuddhisīlassa avayavo eko bhāgo hoti.

Doṇapākasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Paṭhamasaṅgāmasuttavaṇṇanā

125. Vedena ñāṇena īhati iriyatīti vedehī, kosalarājabhaginī ajātasattuno mātā, sā kira sampajāññajātikā. Tenāha “paṇḍitādhivacana”nti, cattāri aṅgāni etissanti

caturaṅginī. Dvinnaṃ rajjānanti kāsikarajjamagadharajjānaṃ antare, so pana gāmo kāsikarajjo.

Pāpāti lāmakā nihīnācārā. Mejjati siniyhatīti metti, sā etesu atthīti mittā. Saha ayanti pavattantīti sahāyā. Sampavaṅkanti suṭṭhu onataṃ. Jayakāraṇaṃ disvā āha, tathā hi “ajja imaṃ rattim dukkhaṃ seti”ti kālāparicchedavasena vuttaṃ. Verighāto nāma veripuggale satīti āha “veripuggalaṃ labhati”ti.

Paṭhamasaṅgāmasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Dutiyasaṅgāmasuttavaṇṇanā

126. Suṇāthāti “vatvā”ti vacanaseso. Upakappatīti sambhavati. Sayhaṃ hotīti kātuṃ sakkā hoti. “Yadā caññe”ti ca-kāro nipātamattanti āha “yadā aññe”ti. Vilumpantīti vināsaṃ acchindanaṃ karonti. Vilumpīyatīti viluttaparasantakassa asakattā puggalo diṭṭhadhammikaṃ kammaphalaṃ paṭisaṃvedento viya sayampi parena vilumpīyati, dhanajāniṃ pāpuṇāti. “Kāraṇa”nti hi maññatīti pāpakiriyaṃ attano hitāvahaṃ kāraṇaṃ katvā maññati. Jayanto puggalo “idaṃ nāma jināmī”ti maññamāno sayampi tato parājayaṃ pāpuṇāti. Ghaṭṭetāranti pāpakammavipākāṃ. Kammavivaṭṭenāti kamma vivaṭṭanena, paccayaḷābhena laddhāvasarena vivaṭṭetvā vigamitena kammenāti attho.

Dutiyasaṅgāmasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Mallikāsuttavaṇṇanā

127. Ekaccāti paṇḍitā sapaññā. Seyyāti varā. Gāthāsukhatthaṃ sasurasaddalopaṃ katvā “sassudevā”ti vuttanti āha “sassusasuradevatā”ti. Disājetṭhakāti catūsupi disāsu jetṭhakasīsenā hi lokaṃ vadati. Tādisāyāti tathārūpāya medhāvitādiguṇavuttiyā. Subhāriyāyāti sukhettabhūtāya sundaritthiyāti attho.

Mallikāsuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Appamādasuttavaṇṇanā

128. Samadhiggaḃhātī sammā ativiya gahetvā, ñāyena visesato gaṇhitvā. Kārāpakaappamādoti tiṇṇaṃ puññakiriyaḃatthūnaṃ pavattakaappamādo. Samavadhānanti samavarodhaṃ antogadhaṃ. Upakkhepanti bahi ahutvā pakkhipitabbataṃ. Sesapadaḃātāni viya ava...pe... dhammā sappadesattā. Appamāde samodhānaṃ gacchanti tassa nippadesattā. Aggaṃ seṭṭhaṃ mahantaṃ sesadhammānaṃ appamādo. Paṭilābhakaṭṭhenāti adhigamaḃhetutāya. Lokiyopi samānoti kāmāvacaropi samāno. Mahaggaṭānuttarānaṃ pubbaḃbhāge pavattaappamādo hi idhādhippeto.

Pasaṃsanti paṇḍitāti yojanā. Appamādassa pāsaṃsabhāve ekantato kattaḃbatāya pana “etānī”tiādinā kāraṇaṃ āha. Imissā yojanāya “puññakiriyaḃsū”ti padassa “appamatto”ti iminā sambandho. Yasmā paṇḍitā appamādaṃ pasaṃsanti, yasmā ca puññakiriyaḃsu appamatto ubho atthe adhiggaṇhātī, tasmā āyuāḃdīni patthayantena appamādova kātāḃboti. Dutiyayojanāya pana paṇḍitā appamādaṃ pasaṃsanti. Kattha? Puññakiriyaḃsu. Kasmāti ce? Appamattotiādi. Tenāha “yasmā...pe... attho”ti. Atthaḃpaṭilābhātī diṭṭhadhammikaḃdihitapaṭilābhā.

Appamādasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Kalyāṇamittasuttavaṇṇanā

129. Sīlādiḡuṇasamannāgato kalyāṇo bhaddako mitto etassāti kalyāṇamitto, tassa dhammo kalyāṇamittasseva svākhāto nāma hoti sutvā kattabbakiccassa sādhanato. Tenāha “atthaṃ pūreti”ti. Itarassāti pāpamittassa. Tenāti atthapūraṇena. Etanti “so ca kho kalyāṇamittassā”ti etaṃ vacanaṃ. Desanādhammoti pariyattidhammo. So hi kalyāṇamittato paccakkhato laddhabbo, itare tadupanissayā paccattapurisakārehi, tena laddhabbo kalyāṇamittoti evamattho gahetabbo. Sāvakabodhisattavasena hesā desanā āgatā. Na hi sesabodhisattānaṃ paropadesena payojanaṃ atthi.

Upaḍḍhaṃ kalyāṇamittatoti brahmacariyaṃ carantassa upaḍḍhaguṇo kalyāṇamittato laddhabbo. Upaḍḍhaṃ paccattapurisakāratoti itaraṃ upaḍḍhaṃ ñāṇaṃ paṭipajjantassa attano purisakārato. Lokepi pākaṭoyamattho “ācariyato upaḍḍhaṃ, paccattapurisakārato upaḍḍhaṃ laddhabbā tevijjatā”ti, tasmā thero tathā cintesi. Nippadesanti anavasesato. Tatoti kalyāṇamittato. Upaḍḍhaṃ āgacchatīti upaḍḍhaguṇo paṭipajjantaṃ upagacchati. Bahūhi purisehi. Vinibbhogo vivecanaṃ natthi ekajjhaṃ atthassa vivecetum asakkuṇeyyattā. Esāti paratoghosaṃ paccattapurisakārato ca sijjhamāno attho. Ettakanti ettako bhāgo. Yadi na sakkā laddhum, atha kasmā upaḍḍhanti vuttanti āha “kalyāṇamittatāyā”tiādi. Sammādiṭṭhiādīsu na sakkā laddhum. Asakkuṇeyye sakalampi na sambhavati paratoghosaṃ mattenā tesam asijjhanato, padhānāhetubhāvadīpanatthaṃ pana “sakalamevā”ti vuttaṃ. Pubbabhāgaṃ paṭilābhaṃ ganti pubbabhāge paṭiladdhabbakāraṇaṃ kalyāṇamittassa upadesena vinā tena uttari visesato aladdhabbato. Atthatoti paramatthato. “Kalyāṇamittaṃ...pe... cattāro khandhā”ti vatvā sutvāti attho. Te pana sīlādayo saṅkhārakkhandhapariyāpannāti āha “saṅkhārakkhandhotipi vadantiyevā”ti.

Māhevanti mā aha evanti chedo, ahāti nipātamattaṃ, māti paṭisedhe nipāto. Tenāha “mā evaṃ abhaṇi”ti. “Māhevaṃ ānandā”ti vadato bhagavato imasmiṃ tṭhāne tādīsassa nāma te, ānanda, kalyāṇamittaguṇe sevato vattum yuttaṃ ayāthāvatoti dhammabhaṇḍāgārikassa yathābhūtaguṇakittanamukhena paṭikkhepo yuttoti dassento “bahussuto”tiādimāha. Idanti idaṃ vacanaṃ bhagavā āhāti sambandho. Sakalameva hīti ettha hi-saddo hetuattho. Tena “māheva”nti tassa paṭikkhepassa kāraṇaṃ jotitaṃ, na sarūpato vuttaṃ. “Kalyāṇamittaseta”ntiādinā pana taṃ sarūpato dassitanti āha “idāni...pe... ādimāhā”ti. Pāṭikaṅkhitabbanti icchanatṭhena pāṭikaṅkhitabbaṃ, na paṭikaṅkhanimittenāti āha “avassambhāvīti attho”ti.

Idhāti antogadhāvadhāraṇapadaṃ, idhevāti attho. Imasmiṃyeva hi sāsane ariyamaggabhāvanā, na aññattha. Ādipadānaṃ ye vāti tasmīṃ tasmīṃ vākye ādito eva vuttasammādiṭṭhiādipadānaṃ ye vāti. Sammā dassanā lakkhaṇāti catunnaṃ ariyasaccānaṃ pariññābhisamayādivasena sammadeva dassanasabhāvā. Sammā abhiropāṇa lakkhaṇoti nibbāna saṅkhāte ārammaṇe sampayuttadhamme sammadeva āropāṇa lakkhaṇa. Sammā pariggahaṇa lakkhaṇāti musāvādādīnaṃ viśaṃvādanādikiccatāya lūkhānaṃ apariggāhakānaṃ paṭipakkhabhāvato pariggāhakasabhāvā sammāvācā siniddhabhāvena sampayuttadhamme sammāvācāpaccayaṃ subhāsitasotāraṇa puggalaṃ pariggaṇhātīti sammā pariggahaṇa lakkhaṇa. Yathā kāyikakiriyaṃ kiñci kattaṃ samuṭṭhāpeti, sayaṇaṃ samuṭṭhāhanaṃ ghaṭanaṃ hoti, tathā sammākammanta saṅkhātā viratipīti samuṭṭhāpana lakkhaṇa daṭṭhabbā, sampayuttadhammānaṃ vā ukkhipanaṃ samuṭṭhāpanaṃ kāyikakiriyaṃ bhārukkhipanaṃ viya. Jīvamānassa sattassa,

sampayuttadhammānaṃ vā, jīvitappavattiyā ājīvasseva vā suddhi vodānaṃ. Yathā uppannuppannānaṃ vajjānaṃ dhammena pahānānuppadāatthalābhādiparivuḍḍhi hoti, evaṃ sampayuttānaṃ paggaḥaṇasabhāvoti sammāpaggaḥalakkhaṇo sammāvāyāmo. Kāyavedanācittadhammesu subhasukhaniccaatagāhānañca vidhamanavasena sammāpatitṭhānasabhāvāti sammāupaṭṭhānalakkhaṇā sammāsati. Sampayuttadhammānaṃ sammā samādahanaṃ ekaggatākaraṇaṃ sabhāvo etassāti sammāsamādhānalakkhaṇo sammāsamādhi. Tīṇi kiccāni honti paṭipakkhadhammesu, ārammaṇadhammesu, sampayuttadhammesu ca ekasmiṃyeva khaṇe pavattivisesabhūtāni. Idāni tāni sarūpato dassetuṃ “seyyathida”ntiādi vuttaṃ. Saddhinti iminā “aññehī”ti vuttakilesā micchādītṭhiyā saha ekaṭṭhā vā anekaṭṭhā vāti dasseti. Pajahati pahāya naṃ paṭivijjhati. Nirodhanti nibbānaṃ ārammaṇaṃ karoti sacchikiriyāpaṭivedhena paṭivijjhati.

Na kevalaṃ maggadhammā vuttanayeneva, atha kho aparenapi nayena veditabbāti dassento “apicā”tiādimāha. Nānākhaṇā punappunaṃ uppajjanato. Nānārammaṇā aniccānupassanādibhāvato. Ekakkhaṇā sakideva uppajjanato. Ekārammaṇā nibbānavisayattā. Cattāri nāmāni labhati pariññābhisamayādivasena pavattiyā. Tīṇi nāmāni labhati kāmasaṅkappādīnaṃ pahānavasena pavattiyā. Paṭipakkhapahānavasena hissa nāmattayalābho. Esa nayo sesesupi. Viratīyopi honti cetanāyopi pubbabhāgepi vikkhambhanavasena pavattanato. Maggakkhaṇe pana viratīyova paṭipakkhasamucchinadanassa maggakiccattā. Na hi cetanā maggasabhāvā. Sammappadhānasatipaṭṭhānavasenāti catubbidhasammappadhānacatubbidhasatipaṭṭhānavasena cattāri nāmāni labhati anuppannākusalānuppadanādīnaṃ kusalānañca vaḍḍhanato. Pubbabhāgepi maggakkhaṇepīti yathā pubbabhāge paṭhamajjhānādivasena nānā. Evaṃ maggakkhaṇepi. Na hi ekopi ca maggasamādhi paṭhamajjhānasamādhiādināmāni labhati sammādiṭṭhiādīnaṃ viya kiccavasena bhedaḥbhāvato. Tenāha “maggakkhaṇepi sammāsamādhiyevā”ti.

Ñatvā ñātabbāti sambandho. Vuddhi nāma vepullaṃ bhiyyobhāvo punappunaṃ uppādo evāti āha “punappunaṃ janeti”ti. Abhinibbattetīti abhivaḍḍhaṃ pāpento nibbattetī. Vivittatāti vivittabhāvo. So hi vivecanīyato viviccati, yaṃ viviccitvā ṭhitam, tadubhayampi idha vivittabhāvasāmañña “vivittatā”ti vuttaṃ. Tesu purimo vivecanīyato viviccamānatāya viviccanakiriyāya samaṅgī dhammasamūho tāya eva viviccanakiriyāya vasena vivekoti gahito. Itaro sabbaso tato vivittasabhāvatāya. Tattha yasmiṃ dhammapuñje sammādiṭṭhi pavattati, taṃ yathāvuttāya viviccamānatāya vivekasaṅkhātāṃ nissāyeva pavattati, itaraṃ pana taṃninnatātārammaṇatāhīti vuttaṃ “vivekaṃ nissitaṃ, viveke vā nissita”nti.

Yathā vā vivekavasena pavattaṃ jhānaṃ “vivekaja”nti vuttaṃ, evaṃ vivekavasena pavattā sammādiṭṭhi “vivekanissitā”ti daṭṭhabbā. Nissayo ca vipassanāmaggānaṃ vasena maggaḥalānaṃ veditabbo. Asatipi tāsāṃ pubbāparabhāve “paṭiccasamuppādo”ti ettha paccayānaṃ samuppādanaṃ viya abhinnadhammādhārā nissayabhāvanā sambhavanti. Tassa tadaṅga-samucchedanissaraṇavivekanissitataṃ vatvā paṭippassaddhivivekanissitatāya avacanaṃ ariyamaggabhāvanāya vuccamānattā. Bhāvitamaggassa hi ye sacchikātabbā dhammā. Tesāṃ kiccaṃ paṭippassaddhiviveko. Ajjhāsayatoti “nibbānaṃ sacchikarissāmī”ti mahantaajjhāsayato. Yadihi hi vipassanākkhaṇe saṅkhārārammaṇaṃ cittaṃ, saṅkhāresu pana ādīnavaṃ suṭṭhu, disvā tappaṭipakkhe

nibbāne ninnatāya ajjhāsayato nissaraṇavivekanissito hoti, uṇhābhībhūtassa puggalassa sītaninnacittatā viya. Keci pana “yathā sabhāvato, yathā ajjhāsayato nissaraṇavivekanissitatā, evaṃ paṭippassaddhivivekanissitatāpi siyā”ti vadanti. Yadaggena hi nibbānaninnatā siyā, tadaggena phalaninnatāpi siyā “kudāssu nāmāhaṃ tadāyatanaṃ upasampajja vihareyya”nti ajjhāsayasampattiyā bhāvato. Yasmā pahānavinayo viya rāganīrodhopi idhādhippetavivekena atthato nibbisīṭṭho, tasmā vuttaṃ esa nayo virāganissitādīsūti. Tenāha “vivekatthā eva hi virāgādayo”ti.

Vossaggasaddo pariccāgattho pakkhandanatto cāti vossaggassa duvidhatā vuttā. Vossajjanañhi pahānaṃ, vissatṭhabhāvena nirāsaṅkapavatti ca, tasmā vipassanākkhaṇe tadaṅgavasena, maggakkhaṇe samucchedavasena paṭipakkhassa pahānaṃ vossaggo, tathā vipassanākkhaṇe taṃninnabhāvena, maggakkhaṇe ārammaṇakaraṇena vissatṭhasabhāvatā vossaggoti veditabbaṃ. Tenevāha “tattha pariccāgavossaggo”tiādi. Ayaṃ sammādiṭṭhīti ayaṃ missakavasena vuttā sammādiṭṭhi. Yathāvuttena pakārenāti tadaṅgappahānasamucchedappahānapakārena taṃninnatadārammaṇakaraṇappakārena ca.

Pubbe vossaggavacanasseva atthassa vuttattā āha “sakalena vacanenā”ti. Pariṇamantaṃ vipassanākkhaṇe, pariṇataṃ maggakkhaṇe. Pariṇāmo nāma idha paripākoti āha “paripaccantaṃ paripakkañcā”ti. Paripāko ca āsevanalābhena laddhasāmatthiyassa kilese pariccajituṃ nibbānaṃ pakkhandituṃ tikkhavisadabhāvo. Tenāha “aya”ntiādi. Esa nayoti yvāyaṃ nayo “vivekanissita”ntiādinā sammādiṭṭhiyaṃ vutto, sesesu sammāsaṅkappādīsūpi eseva nayo, evaṃ tattha netabbanti attho. Paṭiccāti nissāya. Jātisabhāvāti jāyanasabhāvā. Sakaloti anavaseso, sabboti attho. Na koci maggo sāvaseso hutvā sambhavati. Heṭṭhime magge uppanne uparimo uppanno eva nāma anantarāyena uppajjanato. Vavassaggattheti vacasāyatthe. Vaṇṇayantīti guṇavaṇṇanavasena vitthārenti.

Kalyāṇamittasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Paṭhamaaputtakasuttavaṇṇanā

130. Diva-saddo divā-saddo viya divasapariyāyo, tasmā visesanabhāvena vuccamāno divasaddo atthavisesaṃ dīpetīti āha “divasassa divā”tiādi. Saṃ vuccati dhaṇaṃ, tassa patīti sampati, dhanasāmiko, tassa hitāvahattā sāpateyyanti āha “sāpateyyanti dhana”nti. Tassa gehe katākatabhaṇḍassa atibahubhāvato vimhayappatto rājā “ko pana vādo”ti āha. Kāḷalohaṃ nāma ayophalaṃ. Kacchapādirūpehipi sovaṇṇādīni ṭhapenti. Sakuṇḍakabhattanti sakuṇḍehi vā sathusehi vā pakkabhattaṃ. Bilaṅgaṃ vuccati dhaññabilaṅgaṃ, āraṇālantipi vuccati, taṃ dutiyaṃ assāti bilaṅgadutiyaṃ. Tañhi kañjito nibbattattā kañjikaṃ nāma. Tīhi pakkhehi vatthakhaṇḍehi katanivāsaṇaṃ tipakkhavasanaṃ. Tenāha “tīhi...pe... nivāsana”nti.

Asanto nīco purisoti asappurisoti āha “lāmakapuriso”ti. Kammaṣṣa nibbattabhāvena otaraṇatāya phalaṃ aggaṃ nāma, uparibhūmigatattā uddhaṃ aggaṃ assāti uddhaggikaṃ. Dakkhiṇanti dānamāha. Saggo nāma kāmabhavūpapattibhavo, tassa nibbattanato “saggassa hitā”ti vuttaṃ. Tatrūpapattijananatoti tatra upapattiyā janānato, uppādanatoti attho.

Setaṃ udakaṃ etissāti setodakā. So yena bhāvena yattha pākaṭataro hutvā dissati, taṃ dassetuṃ “vīcīnaṃ bhinnatṭhāne”ti āha. Sukhotaraṇatṭhānatāya kaddamādidosavirahato ca sundaratitthā. Taṃ apeyyamānanti taṃ udakaṃ kenaci aparibhuñjīyamānaṃ. Attanā kattabbakiccakaroti attanā kātabbakammasaṅkhātakiccakaro, paribhogavasena ceva saṅgahetabbasaṅgaṇhanavasena ca niyajakoti attho. Kusalakiccakaroti attanā kātabbapuñṇakaro.

Paṭhamaaputtakasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Dutīyaaputtakasuttavaṇṇanā

131. Piṇḍapātenāti sahayoge karaṇavacanaṃ. Paṭipādanaṃ tena saha yojananti āha “piṇḍapātena saddhiṃ saṃyojesi, piṇḍapātaṃ adāsīti attho”ti. “Paṇītabhojanaṃ bhuñjitvā”ti vuttaṃ, pāḷiyaṃ pana “kaṇḍajakaṃ bhuñjati bilaṅgadutiya”nti. Taṃ taṃ pavattitaṃ yebhuyyavasena vuttanti daṭṭhabbaṃ. Idāni “imassa seṭṭhissa kassaci samaṇassa vā brāhmaṇassa vā dethā”ti vacanaṃ na sutapubbaṃ, yasmā paccekabuddhā nāma attano guṇānubhāvehi loke pākaṭā sañjātā eva honti, tasmā seṭṭhibhāriyāya “na yassa vā tassa vā”tiādi cintitaṃ. Tathā hi tesaṃ dentāpi sakkaccaṃ yebhuyyena paṇītameva denti. Nāsāpuṭaṃ pahari attano ānubhāvena. So luddhatāya “bahu vata dhaññaṃ mamassā”ti cittaṃ saṃyametuṃ sandhāretuṃ asakkonto.

Vipparisāruppanākāraṃ dassetuṃ “varameta”ntiādi vuttaṃ. “Imassa samaṇassa piṇḍapātaṃ dehī”ti vadato na ekāya eva javanavīthiyā vasena atthasiddhi. Atha kho tattha ādito pavattajavanavāropi atthi majjhe pavattajavanavāropi, taṃ sandhāyāha “pubbapacchimacetanāvasenā”ti. Ekā cetanā dve paṭisandhiyo na detīti ettha sāketapañnavasena nicchayo veditabbo. Cuddasannaṃ cetanānaṃ pubbe puretaraṃ katattā purāṇaṃ.

Parigayhatīti pariggahoti āha “pariggahitaṃ vatthu”nti. Anvāya upanissāya jīvantīti anujīvino. Sabbametanti dhanadhañṇādisabbaṃ etaṃ yathāvuttapariggahavatthum. Nikkhippagāminanti nikkhipitabbatāgāmināṃ. Nikkhipitabbasabhāvaṃ hotīti āha “nikkhippasabhāva”nti. Pahāya gamanīyanti ayamettha atthoti āha “pariccajitabbasabhāvamevā”ti.

Dutīyaaputtakasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

Dutiyavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Tatiyavaggo

1. Puggalasuttavaṇṇanā

132. “Nīce kule paccājāto”tiādi appakāsanabhāvena tamatīti tamo, tena tamena yuttoti tamo puggalo vuccati, taṃyogato puggalassa tabbohāro yathā “maccherayogato macchero”ti. Tasmā tamoti appakāsanabhāvena tamo tamabhūto andhakāro viya jāto, andhakāratamā vā pattoti attho. Vuttalakkaṇaṃ tamameva paramparato ayaṇaṃ gati niṭṭhā etassāti tamaparāyaṇo, tamaparāyaṇataṃ vā pattoti attho. Nāyenapi tamaggahaṇena khandhatamova kathito, na andhakāratamo. Khandhatamoti ca sampattirahitā khandhapavattiyeva daṭṭhabbā. “Ucce kule

paccājāto”tiādi pakāsanabhāvena jotetīti joti, tena jotinā yuttotiādi sabbaṃ tame vuttanayeneva veditabbaṃ. Itare dveti jotitamaparāyaṇo jotijotiparāyaṇoti itare dve puggale.

Veṇuvettādi kehi peḷādikārakā vilīvakārakā. Migamacchādīnaṃ nisādanato nesādā, māgavikamacchabandhādayo. Rathesu cammena hananakaraṇato rathakārā cammakārā vuttā. “Pu” iti karīsassa nāmaṃ, taṃ kusenti apanentīti pukkusā, pupphachaḍḍakā. Dubbaṇṇoti virūpo. Okoṭimakoti ārohābhāvena heṭṭhimakoṭiko, rassakāyoti attho. Tenāha “lakuṇḍako”ti. Laku viya ghaṭikā viya ḍeti pavattatīti hi lakuṇḍako, rasso. Kaṇati nimīlatīti kāṇo. Taṃ panassa nimīlanaṃ ekena akkhiṇā dvīhipi vāti āha “ekakkhikāṇo vā ubhayakkhikāṇo vā”ti. Kuṇanaṃ kuṇo, hatthavekallaṃ, so etassa atthīti kuṇī. Khañjo vuccati pādavikalo. Heṭṭhimakāyasaṅkhāto sarīrassa pakkho padeso hatto assāti pakkhahato. Tenāha “piṭhasampī”ti. Padīpe padīpane etabbaṃ netabbanti padīpeyyaṃ, telakapallādiupakaraṇaṃ. Vuttanti aṭṭhakathāyaṃ vuttaṃ.

Āgamanavipattīti āgamaṇaṭṭhānavasena vipatti āgamo etthāti katvā. Pubbuppannapaccayavipattīti paṭhamuppannapaccayavasena vipatti. Caṇḍālādisabhāvā hissa mātāpitāro paṭhamuppannapaccayā, paṭhamuppatiyyā vā paccayā, tehevassa vipatti eva, na sampatti. Pavattapaccayavipattīti pavatte sukhapaccayavipatti. Tādise nihīnakule uppannopi koci vibhavasampanno siyā, ayaṃ pana duggato durūpo hoti. Ājīvupāyavipattīti ājīvanupāyavasena vipatti. Sukhena hi jīvikāṃ pavattetuṃ upāyabhūta hatthisippādayo imassa natthi, pupphachaḍḍakasilākoṭṭanādikammaṃ pana katvā jīvikāṃ pavatteti. Tenāha “kasiravuttike”ti. Attabhāvavipattīti upadhivipatti. Dukkakāraṇasamāyogoti kāyikacetasikadukkhuppatiyyā paccayasamodhānaṃ. Sukhakāraṇavipattīti sukhapaccayaparihāni. Upabhogavipattīti upabhogasukhassa vināso anupaladdhi. Joti ceva jotiparāyaṇabhāvo ca sukkapakkho.

Dasahi akkosavatthūhīti lakkhaṇavacanāṃ etaṃ yathā “yadi me byādhitaṃ honti, dātabbamidamosadha”nti, tasmā dasahi akkosavatthūhi, tattha vā yena kenaci paribhāsati attho. Ekaggacittoti dānaṃ dātuṃ apekkhitatāya samāhitacitto.

Puggalasuttavaṇṇanā nīṭṭhitā.

2. Ayyikāsuttavaṇṇanā

133. Jarājiṇṇāti jarāya jiṇṇā. Tena pākāṭajārāya matthakappattimāha. Vayovuḍḍhāti vayasā vuḍḍhā. Tena pacchimavayassa osakkasampavattiṃ vadati. Jātimahallikāti jātimahattagatā. Cirakālaṃ atikkantāti dve tayo rājaparivaṭṭe vītivattā. Vayo-saddo sādharmaṇavacanopi jiṇṇasaddasannidhānato osānavayaṃ eva vadatīti āha “pacchimavayaṃ sampattā”ti. Ayyikāti mātāmahiṃ sandhāya vadati. Hatthī eva ratanabhūto hatthiratananti āha “satasahassagghanakenā”tiādi. Sabbāni tānīti kumbhakārabhājanāni, tehi saddhiṃ sattasantānassa pamāṇaṃ dassento “tesu hī”tiādimāha, taṃ suviññeyyameva.

Ayyikāsuttavaṇṇanā nīṭṭhitā.

4. Issattasuttavaṇṇanā

135. Aṭṭhupattikoti ettha kā assa aṭṭhupatti? Titthiyānaṃ bhagavato bhikkhusaṅghassa ca alābhāya ayasāya parisakkaṇaṃ. Taṃ vitthārato dassetuṃ

“bhagavato kirā”tiādi vuttaṃ. Yathā taṃ sabbadisāsu yamakamahāmegho uṭṭhahitvā mahāoghaṃ viya sabbā pāramiyo “imasmimyeva attabhāve vipākaṃ dassāmā”ti sampiṇḍitā viya lābhasakkāramahoghaṃ nibbattayimṃsu. Tato tato annapānayanavattthamālāgandhavilepanādihatthā khattiyabrāhmaṇādayo āgantvā - “kaḥaṃ bhagavā, kaḥaṃ devadevo narāsabho lokanātho”ti bhagavantaṃ pariyesanti, sakaṭasatehipi paccaye āharitvā okāsaṃ alabhamānā samantā gāvutappamāṇampi sakaṭadhurena sakaṭadhuraṃ āhacca tiṭṭhanti ceva anuvattanti ca andhakavindabrāhmaṇādayo viya. Sabbhaṃ khandhake tesu tesu suttesu ca āgatanayena veditabbaṃ. Yathā ca bhagavato, evaṃ bhikkhusaṅghassapi. Vuttampi - “tena kho pana samayena bhagavā sakkato hoti garukato mānito pūjito apacito lābhī cīvara...pe... parikkhārāṇaṃ, bhikkhusaṅghopi kho”tiādi, tathā “yāvatā kho, cunda, etarahi saṅgho vā gaṇo vā loke uppanno, nāhaṃ, cunda, aññaṃ ekaṃ saṅghampi ekaṃ gaṇampi samanupassāmi evaṃ lābhaggayasaggappattaṃ, yatharivāyaṃ, cunda, bhikkhusaṅgho”ti. Evanti idāni vuccamānākārena. Nijjhattinti saññattim. Nanti kathaṃ.

Evaṃ pucchitum ayuttaṃ titthiyānaṃ kathā mahājanasannipāte niyyātītā hotīti. Tasmim dātabbaṃ, cittappasādamattena dentepi hi puññaṃ pavaḍḍhati. Ārocitaṃ attanoti adhippāyo. Bhagavāti satthu āmantanaṃ. Cittaṃ nāma yathāpaccayaṃ pavattamānaṃ nigaṇṭhā...pe... pasīdati pasannassāti adhippāyo. Pubbe avisesato deyyadhammassa dātabbatṭhānaṃ nāma pucchitaṃ, idāni tassa mahapphalabhāvakaro dakkhiṇeyyavisesoti āha “aññaṃ tayā paṭhamaṃ pucchitaṃ, aññaṃ pacchā”ti. Sallakkhehi etaṃ. Pacchimaṃ purimena saddhiṃ ānehīti adhippāyo. Pucchitassa nāma pañhassa kathaṃ mayhameva bhāro. Samupabyūḷhoti ekato senāya rāsivasena sampiṇḍitoti attho. Tenāha “rāsibhūto”ti. Asikkhitoti sattatṭhasaṃvaccharāni dhanusippena sikkhito. Dhanusippaṃ sikkhitvāpi koci katahattho na hoti, ayaṃ pana asikkhito na katahattho, poṅkhānupoṅkhabhāvoyeva byāmamutṭhibandho. Tiṇapuñjamattikāpuñjādīsūti ādi-saddena paṃsupuñjavālukaṃpuñjasārāphalakaayoghanādike saṅgaṇhāti. Akataparicayoti tesam santikā vijjhanatṭhena akataparicayo. Rājarājamahāmattādike upecca asanaṃ upāsanaṃ, na kataṃ upāsanaṃ etenāti akatūpāsano. Asikkhitatādinaṃ bhīrubhāvena vā kāyassa chambhanaṃ saṅkampaṇaṃ uttāso etassa atthīti chambhīti āha “pavedhitakāyo”ti.

Dakkhiṇeyyatāya adhippetattā “arahattamaggena kāmacchando pahīno hotī”ti āha. Accantappahānassa icchitattā tatiyeneva kukkucchaṃ pahīnaṃ hoti paṭighasampayogaṃ. Asekkhassa ayanti asekkhaṃ, sīlakkhandho. Tayidaṃ na aggaphalaṃ sīlameva adhippettaṃ, atha kho yaṃ kiñci asekkhasantāne pavattaṃ sīlaṃ, lokuttaro eva na adhippeto sikkhāya jātattā, evaṃ vimuttikkhandhopīti. Sekkhassa esoti vā, apariyositasikkhattā sayameva sikkhatīti vā sekkho, catūsu maggesu heṭṭhimesu ca tīsu phalesu sīlakkhandho. Upari sikkhitabbābhāvato asekkho. Vuḍḍhippatto sekkhoti asekkho. Aggaphalabhūto sīlakkhandho vucceyya, atṭhakathāyaṃ pana vipassakassa sīlassa adhippetattā tathā attho vutto. Sabbatthāti “asekkhenā”tiādīsū. Ettha ca yathā sīlasamādhipaññākkhandhā missakā adhippetā, evaṃ vimuttikkhandhāpīti tadanāgavimuttiādayopi veditabbā, na paṭippassaddhivimutti eva.

Yena sippena issāso hoti, taṃ issattanti āha “ususippa”nti. Yassā vāyodhātuyā vasena sarīraṃ sañjātathāmaṃ hoti, taṃ balapaccayaṃ sandhāyāha “balaṃ nāma vāyodhātū”ti. Samappavattito hi visamappavattinivāraḍḍhātu balaṃ nāma, tena tato aññaṃ balarūpaṃ nāma natthi.

Yasmā arahā eva ekantato sorato, tassa bhāvo soraccanti āha “soraccanti arahatta”nti. Ete dveti khanti soraccanti ete dve dhammā. Pāṇīyaṃ pivanti etthāti papā, yo koci jalāsayo yaṃ kiñci pāṇīyaṭṭhānanti āha “caturassapokkharaṇīdīni”ti. Udakavikūlādīsu kamanti atikkamanti etehīti saṅkamanāni, setuādīni. Setukaraṇayuttaṭṭhāne setuṃ, caṅkamanakaraṇayuttaṭṭhāne caṅkamaṇaṃ, maggakaraṇayuttaṭṭhāne maggaṃ kareyyāti ayamettha adhippāyo. Tenāha “paṇṇāsā”tiādi.

Bhikkhācāravattanti ariyānaṃ hitaṃ vattapaṭipattiṃ. Dentopīti pi-saddena akhīṇāsavassa dentopīti imamatthaṃ dasseti yassa kassaci pi dentenapi kammaphalaṃ saddahitvā vipprasannacitteneva dātabbattā. Thanayanti idaṃ tassa mahāmeghabhāvadassanaṃ, yo hi mahāvassaṃ vassati, so gajjanto vijjummālaṃ vissajento pavassati. Abhisāṅkharitvā samodhānetvāti khādanīyassa vividhajātiyāni sampiṇḍetvā. Tenāha “rāsiṃ katvā”ti.

Pakiraṇaṃ nāma vikiraṇampi hoti anekatthattā dhātūnanti āha “vikiratī”ti. Pakiranto viya vā dānaṃ detīti iminā guṇakhetameva apariyesitvā karuṇākhettepi mahādānaṃ pavattetīti dasseti. Tena “pakiretī”ti vadantena bhagavatā aṭṭhuppattiyaṃ āgatatiṭṭhiyavādena appaṭisedhitatāpi dīpitā hoti. Puññadhārāti puññamayadhārā puññābhisandā. Sinehayantīti thūladhārenapi sinehena siniddhaṃ karontī. Kiledayantīti allabhāvaṃ pāpayantī. Yathāyaṃ puññadhārā dātāraṃ anto sineheti pūreti abhisandeti, evaṃ paṭiggāhakānampi anto sineheti pūreti abhisandeti. Tenevāha “dadaṃ piyo hoti bhajanti naṃ bahū”tiādi evaṃ santepi “dātāraṃ abhivassatī”ti vuttattā aṭṭhakathāyaṃ dāyakavaseneva “sinehetī”ti vuttaṃ, yasmā vā paṭiggāhakassa sinehuppatti āmisaniṣṣitāti dāyakavaseneva vuttaṃ.

Issattasuttavaṇṇanā nīṭṭhitā.

5. Pabbatūpamasuttavaṇṇanā

136. Khattiyāti abhisekappattā. Issariyamado kāmagedho. Pathavimaṇḍalassa mahantatā taṃnivāsinaṃ anuyantatāti sabbamidaṃ yathicchitassa rājakicassa sukkena samijjhanassa kāraṇakittanaṃ. Yādise rājakicce ussukkaṃ āpanno, taṃ vitthārato dassetuṃ “esa kirā”tiādi vuttaṃ. Antaragamanānīti tiṇṇaṃ nirantragamanānaṃ antarantarā gamanāni. Corā cintayimsūti eko antarabhogiko rājāparādhiko pañcasatamanussaparivāro coriyaṃ karonto vicarati, te sandhāya vuttaṃ.

“Ayuttaṃ te kata”nti sacāhaṃ vakkhāmīti yojanā. Dhuravihāreti rathassa dhuraṃ viya nagarassa dhurabhūte vihāre. Santhambhitunti vissāsabhāvena upaṭṭhātuṃ. Saddhāyikoti saddhāya ayitabbo, saddheyyoti attho. Tenāha “saddhātabbo”ti. Paccayikoti pattiyāyitabbo. Abbhasamaṃ puthulabhāvena. Nippothenototi nimmaddento. Saṇhakaraṇīyaṃ atisaṇhaṃ pisanto nisadapoto viya pisanto.

Dhammacariyātiādittampi sīsam cetañca ajjhupekkhitvā sammāpaṭipatti eva kātabbā tassā eva paraloke paṭiṭṭhābhāvato. Ācikkhāmīti kathemi, kathento ca yathā tamattham sammadeva rājā jānāti, evam jānāpemi. Nipphatti yuddhena kātabbaatthasiddhi. Visinoti bandhati yathādhīpetam cittam etenāti visayo, samatthabhāvo. Mantasampannāti sampannarājamantā. Mahāamaccāti mahosadhādisadisā nītisatthachekā amaccapurisā. Upalāpetunti paresam antare virodhattham saṅgaṇhitum.

Dveyeva pabbatāti pabbatasadisā dveyeva gahitā. Rājovādeti rājovādasutte. Āgatāva tattantiyā anurūpattham. Vilumpamānāti iti-saddo ādiattho. Vipattīti bhogaparihānādivināso. Hatthiyuddhādīhi jarāmaraṇam jinitum na sakkā sattassa avisayabhāvato. Yena pana jinitum sakkā, tam dassento bhagavā “buddhe...pe... nivesaye”ti āha. Ratanattaye hi saddhā nivīṭṭhā mūlajātā paṭiṭṭhitā ekantato jarāmaraṇavijayāya hoti. Tenāha “tasmā saddha”nti.

Pabbatūpamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

Tatīyavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Sāratthappakāsiniyā saṃyuttanikāya-aṭṭhakathāya

Kosalasaṃyuttavaṇṇanāya līnatthappakāsanaṃ samattā.

ABOUT THIS TRANSLATION

This translation is part of the PaliVerse Project - the first complete, unified English translation of the Pāli Canon together with its Commentaries (Aṭṭhakathā) and Subcommentaries (Tīkā), accompanied by interactive study tools. PaliVerse is an ongoing project. The AI translations are continuously improved through experts' revisions and feedback. This text is the latest translation as of the date of download.

PDF Creation Date: 14 September 2026

HOW TO CITE

PaliVerse (2026). Subcommentaries. The Canon of Discourses - Subcommentaries. 3. The Collection of the Connected Discourses - Subcommentaries. 1. Subcommentary on the Book with Verses. 3. Connected Discourses with the King of Kosala Retrieved from paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · All Rights Reserved
Centre for Study and Practice of Theravāda Buddhism
Civic Non-Profit Company registered in Greece
This PDF may be freely distributed for study and practice.

PaliVerse.org